

TEZY DO EGZAMINU DYPLOMOWEGO DLA KIERUNKU STUDIÓW: OCHRONA ŚRODOWISKA*

(OBOWIAZUJĄ OD ROKU AKADEMICKIEGO 2019/2020)

STUDIA MAGISTERSKIE

PROFIL POLITYKA ZGODNOŚCI W ZARZĄDZANIU ŚRODOWISKIEM

Tezy ogólne

1. Wykaż konieczność komplementarnego współdziałania różnych typów wiedzy w przezwyciężaniu kryzysu ekologicznego: 1) komplementarność humanistyki, przyrodoznawstwa i nauk technicznych, 2) komplementarność różnych typów wiedzy humanistycznej (ekofilozofia, ekonomia ekologiczna, religia, sztuka).

- Łepko Z. 2003. *Antropologia kryzysu ekologicznego w świetle współczesnej literatury niemieckiej*. Warszawa: Wyd. Naukowe UKSW, 170–199.
- Sadowski R.F. 2015. *Filozoficzny spór o rolę chrześcijaństwa w kwestii ekologicznej*. Warszawa: Wyd. Towarzystwa Naukowego Franciszka Salezego, 25–58.
- Tyburski W. 2013. *Dyscypliny humanistyczne i ekologia*. Toruń: Wyd. Naukowe UMK, 7–16.

2. Wyjaśnij konieczność prowadzenia działalności edukacyjnej w kontekście zapewniania bezpieczeństwa środowiskowego.

- Ciszek M. 2012. Bezpieczeństwo ekologiczne i zrównoważony rozwój w aspekcie Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. „*Studia Ecologiae et Bioethicae*” 1:29–41.
- Kamiński P., Jaszczur W. (red.) 2016, *Współczesne wyzwania dla edukacji na rzecz bezpieczeństwa*. Kalisz: Wyd. Uczelniane Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej.
- Zacher L. 2007. Bezpieczeństwo ekologiczne i społeczne. w: M. Bożek i M. Troszyński (red.), *Europa – kontynent ryzyka? Społeczne, polityczne i normatywne uwarunkowania bezpieczeństwa w Europie*. Warszawa: AON.

3. Wskaż potrzebę realizacji zasady sprawiedliwości międzypokoleniowej w kontekście idei zrównoważonego rozwoju.

- Kuzior A. 2008. Sprawiedliwość pokoleniowa i międzypokoleniowa w kontekście założeń koncepcji zrównoważonego rozwoju. w: D. Probuca (red.), *Czy sprawiedliwość jest możliwa?*. Karków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 333–339.
- Papuziński A. 2014. Zrównoważony rozwój w kontekście teorii sprawiedliwości międzygeneracyjnej. w: K. Sierżputowska, S. Sadowski i A. Koseski (red.), *Świat, Niemcy, Polska: szkice politologiczne i historyczne ofiarowane prof. dr. hab. Zbigniewowi Leszczyńskiemu w 70. rocznicę urodzin*. Bydgoszcz: Wyd. UKW, 11–30.
- Szukalski P. 2012. *Solidarność pokoleń. Dylematy relacji międzypokoleniowych*. Łódź: Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego.

* Podana literatura ma charakter orientacyjny i pomocniczy, i nie stanowi wyczerpującego źródła informacji dla poszczególnych tez.

Tezy szczegółowe

1. Porównaj dwie wybrane szkoły ekofilozoficzne (praktyczna filozofia przyrody, filozofia zrównoważonego rozwoju, eko-filozofia Henryka Skolimowskiego, ekologia głęboka, ekofeminizm) i wskaż ich znaczenie dla przezwyciężania kryzysu ekologicznego.

- Dołęga J.M. 2006. Filozofia nauk o ochronie środowiska i kultura ekologiczna. „*Studia Philosophiae Christianae*” 26(2):67–79.
- Tyburski W. 2013. *Dyscypliny humanistyczne i ekologia*. Toruń: Wyd. Naukowe UMK.

2. Wyjaśnij zależność współczesnego kryzysu ekologicznego od nowożytnych koncepcji człowieka, przyrody i relacji człowieka do przyrody.

- Łepko Z. 1998. Spór o testament F. Bacona. „*Studia Philosophiae Christianae*” 34(2):53–74.
- Sadowski R.F. 2015. *Filozoficzny spór o rolę chrześcijaństwa w kwestii ekologicznej*. Warszawa: Wyd. Towarzystwa Naukowego Franciszka Salezego, 60–82.

3. Wyjaśnij wzajemną zależność doświadczanych przez człowieka skutków kryzysu ekologicznego – 1) skutki somatyczne: choroby cywilizacyjne; 2) skutki psychiczne: zaburzenie estetycznego doświadczenia przyrody; 3) skutki duchowe: zaburzenie etycznego doświadczenia przyrody, destrukcja człowieczeństwa.

- Łepko Z. 2003. *Antropologia kryzysu ekologicznego w świetle współczesnej literatury niemieckiej*. Warszawa: Wyd. UKSW, 20–58.
- Łepko Z. 2006. Etologiczna teoria destrukcji człowieczeństwa. w: J. Tomczyk i A. Abdank-Kozubski (red.), *Człowiek w czasie i przestrzeni. Księga pamiątkowa z okazji 70 rocznicy urodzin księdza profesora Bernarda Halaczka*. Warszawa: Wyd. UKSW, 73–85.
- Sadowski R.F. 2015. *Filozoficzny spór o rolę chrześcijaństwa w kwestii ekologicznej*. Warszawa: Wyd. Towarzystwa Naukowego Franciszka Salezego, 200–216.
- Sadowski R. 2016. Rozwój cywilizacyjny wyzwaniem dla kondycji człowieka. w: R. Gabryszak i A. Jakubowska (red.), *Spoleczne, ekonomiczne i medyczne aspekty ochrony zdrowia i profilaktyki zdrowotnej*. Koszalin: Wyd. Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, 17–43.

4. Omów uzasadnienia powinności chronienia przyrody: antropocentryczne (a. ontologiczny, a. epistemologiczny, a. etyczny) lub biocentryczny

- Bonenberg M.M. 1992. *Etyka środowiskowa. Założenia i kierunki*. Kraków: Wyd. UJ.
- Dzwonkowska D. 2018. *Is Environmental Virtue Ethics Anthropocentric?*, *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, DOI: 10.1007/s10806-018-9751-6.
- Piątek Z. 1998. *Etyka środowiskowa. Nowe spojrzenie na miejsce człowieka w przyrodzie*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Tyburski W. 2002. Etyka środowiskowa – przedmiot, stanowiska i propozycje. „*EPISTEME*” 17:131–182.

5. Omów zagadnienie wartości wewnętrznej przyrody i wskaż wynikające stąd konsekwencje dla relacji człowiek-przyroda.

- Bonenberg M.M. 1999. *Człowiek i Ziemia*. Kraków: Wyd. Oddziału PAN.
- Piątek Z. 1998. *Etyka środowiskowa. Nowe spojrzenie na miejsce człowieka w przyrodzie*. Kraków: UJ.
- Piątek Z. 1993. Przyroda i wartości. w: D. Karłowicz (red.), *Wartość bycia. Władysławowi Stróżewskiemu w darze*. Kraków-Warszawa: Polskie Towarzystwo Filozoficzne, 159–175.
- Piątek Z. 1994. Wartości i ewolucja. w: T. Garbińska i M. Zabierowski (red.), *Nauka Filozofia Wartości*. Wrocław: Politechnika Wroclawska, 59–70.

6. Porównaj podejście do wybranej sytuacji granicznej z perspektywy różnych koncepcji bioetycznych.

- Chyrowicz B. 2015. *Bioetyka. Anatomia sporu*. Kraków: Wyd. Znak, 93–124, 212–237.
- Duchliński P. 2006. Antropologiczne i metafizyczne przesłanki w bioetyce. w: T. Biesaga (red.), *Bioetyka personalistyczna*. Kraków: Wyd. Naukowe PAT, 31–60.
- Bołoz W. 2007. *Bioetyka i prawa człowieka*. Warszawa: Wyd. Naukowe UKSW, 67–85.

- Baranzke H. 2002. Petera Singera ruch obrony zwierząt oraz jego antropologiczne i etyczne implikacje. w: W. Bołoz i G. Höver (red.), *Utylitaryzm w bioetyce*. Warszawa: Wyd. UKSW, 121–184.

7. Porównaj podejście emisyjne i procesowe w analizie ryzyka środowiskowego przy identyfikacji i ocenie aspektów środowiskowych.

- Blikle A. 2014. *Doktryna jakości. Rzecz o skutecznym zarządzaniu*. Gliwice: Helion (rozdziały poświęcone zarządzaniu procesowemu).
- Matuszak-Flejszman A. 2010. *Determinanty doskonalenia systemu zarządzania środowiskowego zgodnego z wymaganiami normy ISO 14001*. Poznań: Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego.
- Panasiewicz A. 2015. *Zarządzanie ryzykiem ekologicznym jako narzędzie równoważenia rozwoju organizacji*, „Zrównoważony rozwój organizacji – odpowiedzialność środowiskowa” 377:230–239.
- Gasiński T., Pijanowski S. 2011. *Zarządzanie ryzykiem w procesie zrównoważonego rozwoju biznesu. Podręcznik dla dużych i średnich przedsiębiorstw*. Warszawa: Ministerstwo Gospodarki.
- Barczak A. 2006. *Zadania samorządu terytorialnego w zakresie ochrony środowiska*. Warszawa: Dom Wydawniczy ABC.

8. Wskaż zależności pomiędzy ograniczaniem ubóstwa a jakością życia.

- Borys T. 2010. Strategie i wskaźniki zrównoważonego rozwoju. w: J. Kronenberg i T. Bergier (red.), *Wyzwania Zrównoważonego Rozwoju w Polsce*. Kraków: Fundacja Sendzimira, 217–234.
- Łuszczuk M. 2016. Relacje paradygmatu rozwoju trwałego z kategorią jakości życia. „Optimum. Studia Ekonomiczne” 2(80):25–38.
- Ciżmowska A. 2017. Eliminacja ubóstwa jako nadrzędny cel zrównoważonego rozwoju: założenia i rzeczywistość. w: R.F. Sadowski i Z. Łepko (red.), *Theoria i praxis zrównoważonego rozwoju. 30 lat od ogłoszenia Raportu Brundtland*. Warszawa: Wyd. Towarzystwa Naukowego Franciszka Salezego, 521–532.

9. Wyjaśnij znaczenie ocen oddziaływania na środowisko w kontekście zasady prewencji ochrony środowiska.

- Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko, Dz.U. aktualny.
- Dobrowolski G. 2011. *Decyzja o środowiskowych uwarunkowaniach*. Toruń: Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”.
- Korzeniowski P. 2010. *Zasady prawne ochrony środowiska*. Łódź: Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego.
- Gruszecki K. 2009. *Ustawa o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko. Komentarz*. Wrocław: Presscom.
- Pchałek M., Behnke M. 2009. *Postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko w prawie polskim i UE*. Warszawa: Wyd. C.H. Beck.

10. Wskaż zależności prawa międzynarodowego ochrony środowiska a prawa krajowego.

- Kenig-Witkowska M.M. 2011. *Międzynarodowe prawo środowiska. Wybrane zagadnienia systemowe*, Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Ciechanowicz-McLean J. 2001. *Międzynarodowe prawo ochrony środowiska*. Warszawa: Wyd. Prawnicze „LexisNexis”.
- Ciechanowicz-McLean J. 2007. Międzynarodowe prawo ochrony środowiska wobec problemów globalnych. „Gdańskie Studia Prawnicze” 2:521–532.

11. Wyjaśnij znaczenie trzech filarów Konwencji z Aarhus dla prawa krajowego.

- Konwencja EKG ONZ o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska, sporządzona w Aarhus dnia 25 czerwca 1998 r., Dz.U. 2003, nr 78, poz.706.
- Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko, Dz.U. aktualny.
- Rakoczy B. 2010. *Ustawa o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko. Komentarz*. Warszawa: LexisNexis Polska.
- Gruszecki K. 2009. *Ustawa o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko. Komentarz*. Wrocław: Presscom.
- Iwańska B. 2013. *Koncepcja „skargi zbiorowej” w prawie ochrony środowiska*. Warszawa: Wolters Kluwer, 255–370.

12. Wskaż rolę instytucji (międzynarodowych, rządowych i pozarządowych) w implementacji założeń edukacji globalnej.

- Babicki Z., Kuleta-Hulboj M. 2016. *Teoretyczne i praktyczne konteksty edukacji globalnej*. Warszawa: Wyd. UKSW.
- Jasikowska K., Pająk-Ważna K., Klarenbach M. 2015. *Edukacja globalna w Małopolsce. Podmioty – praktyki – konteksty*. Kraków: Impuls.

13. Wskaż zasadność realizacji współpracy rozwojowej na przykładzie Polski.

- Bagiński P. 2009. Udział Polski w międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju. w: P. Bagiński, K. Czaplicka i J. Szczyciński (red.), *Międzynarodowa współpraca na rzecz rozwoju*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 188–212.
- Polska Współpraca Rozwojowa: Raport 2016.
- Kozek B., Piskalski G. *Kontakty między organizacjami pozarządowymi a Ministerstwem Spraw Zagranicznych – próba oceny*. Fundusz Inicjatyw Obywatelskich [zagranica.org.pl]

14. Wskaż zależności pomiędzy stanem świadomości ekologicznej a edukacją środowiskową i edukacją etyczną.

- Cichy D., Buchcic E. 2016. *Kształtowanie świadomości ekologicznej społeczeństwa: teoria i praktyka*. Warszawa: Wyd. UKSW.
- Kaniewska M., Klimski M. 2014. Kształtowanie świadomości ekologicznej – perspektywa Lifelong Learning. „Journal of Modern Science” 3(22):475–489.
- Tyburski W. 2017. Edukacja etyczna na rzecz zrównoważonego rozwoju. w: R.F. Sadowski i Z. Łepko (red.), *Theoria i praxis zrównoważonego rozwoju. 30 lat od ogłoszenia Raportu Brundtland*. Warszawa: Wyd. Towarzystwa Naukowego Franciszka Salezego, 203–211.

PROFIL MONITORING ŚRODOWISKA

Tezy ogólne

1. Definicja, cel i zadania monitoringu biologicznego, organizacja monitoringu biologicznego w Polsce, pozycja biomonitoringu w systemie Państwowego Monitoringu Środowiska.

- Zimny H. 2006. *Ekologiczna ocena stanu środowiska: bioindykacja i biomonitoring*. Warszawa: Agencja Reklamowo-Wydawnicza Arkadiusz Grzegorzczak.
- Materiały z konferencji naukowej „Monitoring i indykacja w ochronie przyrody” 1998. „Przegląd Przyrodniczy” 9(1-2).
- Biuletyn Monitoringu Przyrody 2000(1); 2000(2); 2002(3); 2003(4); 2004(5).
- <http://www.gios.gov.pl/pl/stan-srodowiska/>.

2. Aktywna ochrona zwierząt: za i przeciw.

- Symonides E. 2008. *Ochrona Przyrody*. Warszawa: Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego.
- Jermaczka A., Wojciechowski K. 2011. artykuły (<http://dzikiezycie.pl/archiwum/2011/pazdziernik-2011/dlaczego-bierna-ochrona-przyrody-nie-jest-w-modzie>).
- Krebs Ch.J. 2011. *Ekologia*. Warszawa: PWN.

3. Omów właściwości modelu układu dwóch konkurujących gatunków.

- Uchmański J. 1992. *Klasyczna ekologia teoretyczna*. Warszawa: PWN.

4. Wybrane choroby cywilizacyjne i ich związek ze zmianami środowiska.

- Wolański N. 2005. *Rozwój biologiczny człowieka*. Warszawa: PWN, 120–226.
- Romer T.E. (red.) 1993. *Zaburzenia hormonalne u dzieci i młodzieży*. Warszawa: Omnitech Press, 353–364.
- Robinson S.L. 2003. *Patologia*. Wrocław: Wyd. Urban and Partner, 301–349.

5. Związki zaburzające homeostazę organizmu człowieka – charakterystyka i źródła uwalniania tych zanieczyszczeń do środowiska

- Seńczuk W. 2016. *Toksykologia współczesna*. Warszawa: PZWL, Warszawa.
- Balla S. 1992. *Toksykologia żywności bez tajemnic*. Warszawa: Medyk, Warszawa.
- Nikonorow M., Urbanek-Karłowska B. *Toksykologia żywności*. Warszawa: PZWL.
- Góralczyk K., Hernik A., Czaja K., Struciński P., Korcz W., Snopeczyński T., Ludwicki J.K. 2010. Związki halogenoorganiczne – stare i nowe zagrożenia dla ludzi. „Roczniki PZH” 61:109–117.

Tezy szczegółowe

1. Na dwóch przykładach omów biotechnologie z wykorzystaniem drobnoustrojów stosowane w ochronie środowiska.

- Błaszczuk M.K. 2014. *Mikrobiologia środowisk*. Warszawa: PWN.
- Nicklin J., Graeme-Cook K., Kilington R. 2004. *Mikrobiologia. Krótkie wykłady*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Schlegel H. 2003. *Mikrobiologia ogólna*. Warszawa: Wyd. PWN.

2. Zjawisko zmęczenia gleby – przyczyny, skutki i przeciwdziałanie.

- Błaszczuk M.K. 2014. *Mikrobiologia środowisk*. Warszawa: PWN.
- Nicklin J., Graeme-Cook K., Kilington R. 2004. *Mikrobiologia. Krótkie wykłady*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Schlegel H. 2003. *Mikrobiologia ogólna*. Warszawa: Wyd. PWN.

3. Zastosowanie bioindykacji w praktyce monitoringu środowiska. Metody, parametry i wskaźniki stosowane w monitoringu fauny glebowej.

- Dynowska M., Ciecierska H. (red.) 2013. *Biologiczne metody oceny stanu środowiska*, Tom I: Ekosystemy lądowe Podręcznik metodyczny. Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski.
- Ciecierska H., Dynowska M. (red.) 2013. *Biologiczne metody oceny stanu środowiska*, Tom II: Ekosystemy wodne Podręcznik metodyczny. Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski.
- Traczewska T.M. 2011. *Biologiczne metody oceny skażeń środowiska*. Wrocław: Politechnika Wrocławska.
- Panek P. 2011. Wskaźniki biotyczne stosowane w monitoringu wód od czasu implementacji w Polsce ramowej dyrektywy wodnej. „Przegląd Przyrodniczy” 23(3):111–123.
- Jankowski W. 1994. *Zastosowanie bioindykacji w praktyce monitoringu środowiska na przykładzie północno-wschodniej Polski*. Warszawa: Państwowa Inspekcja Ochrony Środowiska.

4. Przyczyny degradacji środowiska glebowego. Wpływ chemizacji i intensyfikacji rolnictwa na środowisko glebowe. Metody ochrony i regeneracji gleby.

- Karczewska A. 2008. *Ochrona gleb i rekultywacja terenów zdegradowanych*. Wrocław: Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu.
- Wierzbicka M. 2015. *Ekotoksykologia. Rośliny, gleby, metale*. Warszawa: Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego.
- Tyburski J., Makulec G. (red.) 2013. *Fauna gleb użytkowanych rolniczo a ich urodzajność*. Olsztyn: Wyd. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski.
- Kajak A. 2016. *Biologia gleby*. Warszawa: Wyd. SGGW.

5. Opisz budowę profilu gleby leśnej.

- Bednarek R., Dziadowiec H., Pokojka U., Prusinkiewicz Z. 2005. *Badania ekologiczno-gleboznawcze*. Warszawa: PWN.

6. Opisz właściwości próchnicy glebowej i jej znaczenie dla funkcjonowania systemu glebowego.

- Kajak A. 2016. *Biologia gleby*. Warszawa: Wyd. SGGW.

7. Wyjaśnij na przykładzie, czy gatunki występujące w niskich liczebnościach mają mniejsze znaczenie dla ekosystemów niż gatunki występujące masowo?

- Weiner J. 2012. *Życie i ewolucja biosfery*. Warszawa: PWN.
- Krebs Ch.J. 2011. *Ekologia Eksperymentalna analiza rozmieszczenia i liczebności*. Warszawa: PWN.
- Najberek K., Solarz W. 2016. Gatunki obce, przyczyny inwazyjnych zachowań i sposoby zwalczania. „Kosmos” 65(1):81–91.

8. Klasyfikacja fauny glebowej – podaj przykłady.

- Makulec G., Iliwa-Makulec K. 2013. Ogólna charakterystyka fauny glebowej. w: J. Tyburski i G. Makulec (red.), *Fauna gleb użytkowanych rolniczo a ich urodzajność*. Olsztyn: Wyd. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, 10–34.
- Kajak A. 2016. *Biologia gleby*. Warszawa: SGGW.

9. Rola fauny glebowej w dekompozycji materii organicznej.

- Wojewoda D., Kajak A., Szanser M. 2002. Rola mezo- i makrofauny w funkcjonowaniu gleby. „Kosmos” 51(1):105–114.
- Kajak A. 2016. *Biologia gleby*. Warszawa: Wyd. SGGW.
- Tyburski J., Makulec G. (red.) 2013, *Fauna gleb użytkowanych rolniczo a ich urodzajność*. Olsztyn: Wyd. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski.

10. Sztuczne zbiorniki wodne: potrzeba cywilizacyjna czy zagrożenie dla człowieka, zwierząt i roślin w Polsce.

- Dobrowolski K.A., Lewandowski K. (red.) 1988. *Ochrona środowisk wodnych i błotnych w Polsce*. Dziekanów Leśny: IE PAN.
- Dombrowski A., Głowacki Z., Jakubowski W. (red.) 2002. *Korytarz ekologiczny doliny Bugu. Stan – Zagrożenia – Ochrona*. Warszawa: IUCN.
- Gacka-Grzesikiewicz E. (red.) 1995. *Korytarz ekologiczny doliny Wisły. Stan – Funkcjonowanie – Zagrożenia*. Warszawa: IUCN.
- Jankowski W., Świerkosz K. (red.) 1995. *Korytarz ekologiczny doliny Odry. Stan – Funkcjonowanie – Zagrożenia*. Warszawa: IUCN.
- Kot H. i Dombrowski A. (red.) 2001. *Strategia ochrony Fauny na Nizinie Mazowieckiej*. Siedlce: MTOF.

- Krogulec J. (red.) 1998. *Ptaki łąk i mokradel Polski. Stan populacji, zagrożenia i perspektywy ochrony*. Warszawa: IUCN.

11. Życie w koloniach (grupach) lęgowych - przyczyny, koszty i korzyści na przykładzie zwierząt wodnych i błotnych.

- Krebs Ch.J. 2011. *Ekologia*. Warszawa: PWN.
- Karuse J., Ruxton G.D. 2002. *Living in Groups*. Oxford: Oxford University Press.
- Burger J., Gochfeld M. 1990. *The Black Skimmer. Social Dynamics of a Colonial Species*. Colombia: Colombia University Press.
- Burger J., Gochfeld M. 1991. *The Common Tern. Its Breeding Biology and Social Behavior*. Colombia: Colombia University Press.
- Krebs J.R., Davies N.B. 2001. *Wprowadzenie do ekologii behawioralnej*. Warszawa: PWN.

12. Konflikt między człowiekiem i zwierzętami rybożernymi na terenie zbiorników śródlądowych: mity, rzeczywistość oraz formy rozwiązywania problemu.

- Dobrowolski K.A., Lewandowski K. (red.) 1988. *Ochrona środowisk wodnych i błotnych w Polsce*. Dziekanów Leśny: IE PAN.
- Bukacińska M., Bukaciński D., Cygan J.P., Dobrowolski K.A., Kaczmarek W. 1995. *Przyrodniczo-ekonomiczna waloryzacja stawów rybnych w Polsce*. Warszawa: IUCN.
- Bukacińska M., Bukaciński D., Cygan J.P., Dobrowolski K.A., Kaczmarek W. 1996. The importance of fish ponds to waterfowl in Poland. "Acta Hydrobiologica" 37(Suppl. 1):57–73.

13. Wyjaśnij znaczenie wykorzystywania metod molekularnych w ochronie przyrody.

- Avise J.C. 2008. *Markery molekularne, historia naturalna i ewolucja*. Warszawa: Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego.
- Freeland J.R. 2008. *Ekologia molekularna*. Warszawa: PWN.

14. Znaczenie badań populacyjnych i behawioralnych dla ochrony gatunkowej.

- Krebs Ch.J. 2011. *Ekologia*. Warszawa: PWN.
- Symonides E. 2008. *Ochrona Przyrody*. Warszawa: Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego.

15. Jak w skali czasu geologicznego zmieniała się różnorodność biologiczna Ziemi?

- Dzik J. 1992. *Dzieje życia na Ziemi. Wprowadzenie do paleobiologii*. Warszawa: PWN.

16. Reakcja człowieka na zmiany środowiskowe: adjustacja, adaptabilność i adaptacja.

- Piontek J. 2012. Stres w populacjach pradziejowych: założenia, metody i wstępne wyniki badań. w: Rożnowski F. (red.), *Biologia populacji ludzkich współczesnych i pradziejowych*. Słupsk: WSP, 321–345.
- Lewin R. 2002. *Wprowadzenie do ewolucji człowieka*. Warszawa: Prószyński – S-ka, 107–115.
- Wolański N. 2006. *Ekologia człowieka. Wrażliwość na czynniki środowiska i biologiczne zmiany przystosowawcze*. Tom 1. Warszawa: PWN, 116–158.

17. Związek powstania „dwunożnej lokomocji” hominidów z wpływem środowiska (m.in. koncepcja „sawanny”, koncepcja „wodnej małpy”).

- Lewin R. 2002. *Wprowadzenie do ewolucji człowieka*. Warszawa: Prószyński – S-ka.
- Tomczyk J., 2006, Klasyfikacja kopalnych hominidów w kontekście adaptacji środowiskowej. w: Tomczyk J., Abdank-Kozubski A. (red.), *Człowiek w czasie i przestrzeni*. Wyd. UKSW, Warszawa, 186–200.
- Tomczyk J., Hałaczek B., 2008, U progów ludzkości. Podręcznik przyrodniczej antropogenezy. Cz. I. Wyd. UKSW, Warszawa.

18. Wybrane choroby (np. próchnica, choroby przyzębia) oraz zakłócenia rozwojowe (np. hipoplazja szkliwa) w obszarze aparatu żucia i ich związek z jakością środowiska.

- Tomczyk J., 2013, *Odontologiczne wyznaczniki stresu a czynniki środowiskowe kształtujące populację z doliny środkowego Eufratu (Syria)*. Wyd. UKSW, Warszawa.
- Larsen C.S., 2003. *Bioarchaeology. Interpreting behavior from the human skeleton*. Cambridge University Press.

19. Metody monitoringu żywności i jego znaczenie dla toksykologicznego bezpieczeństwa człowieka.

- Seńczuk W. 2016. *Toksykologia współczesna*. Warszawa: PZWL, Warszawa.
- Balla S. 1992. *Toksykologia żywności bez tajemnic*. Warszawa: Medyk, Warszawa.
- Nikonorow M., Urbanek-Karłowska B. *Toksykologia żywności*. Warszawa: PZWL.